

Ege Denizi'nde Egemenliği Belirsiz Coğrafi Oluşumlar Sorunu'nu Ortaya Çıkaran Kardak Krizi; Türkiye ve Yunanistan'daki Etkileri¹

Araştırma Makalesi/Research Article

F. Nesrin ÖZGÖR*

ÖZET

1996 yılında Türkiye ile Yunanistan arasında, Ege Denizi'nde Yunanistan'a ait Kalimnos Adası yakınında bulunan Kardak (Yunanca İmia) Kayalıkları yüzünden bir kriz yaşandı. Türk bandıralı Figen Akad isimli bir yük gemisi Kayalıklar'a oturdu, geminin kurtarılması sırasında Kayalıklar'ın hangi ülkeye ait olduğu konusunda anlaşmazlık yaşandı. Anlaşmazlık kısa sürede tırmanarak krize dönüştü ve iki ülkeyi sıcak savaşın eşiğine taşıdı. Amerika Birleşik Devletleri'nin arabuluculuğu ile yatıştırılan bu kriz, Ege Denizi'nde bulunan bazı coğrafi oluşumların yasal statüsünü de tartışmaya açtı. Bu çalışmada; Kardak Krizi bağlamında egemenliği belirsiz coğrafi oluşumlar sorununa, bir deniz kazasının krize dönüşüm sürecine, tarafların yaklaşımlarına, krizin Yunanistan ve Türkiye'deki etkilerine kısaca değinilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kardak Krizi, Figen Akad, Türkiye, Yunanistan, ABD

The Kardak Crisis Which Is Revealing The Problem Of Uncertain Sovereignty Geographical Formations In The Aegean Sea; Effects In Turkey And Greece

ABSTRACT

In 1996, a crisis happened in the Aegean Sea between Turkey and Greece because of The Kardak Rocks (Greek Imia) which are located near the Kalymnos Island of Greece. A Turkish cargo ship named Figen Akad sat on the Rocks, during the rescue of the ship a conflict occurred about which country the Rocks belonged to. The conflict escalated in a short time, turned into a crisis and brought the two countries to the brink of a hot war. The crisis which calmed down by the mediation of the United States, also opened up to the discussion of the legal status of some geographical formations in the Aegean Sea. In this paper; in the context of the Kardak Crisis, the uncertain sovereignty geographical formations problem, the transformation process of the sea accident to the crisis, the approaches of the parties and the effects of the crisis in Greece and Turkey are briefly mentioned.

Keywords: Kardak Crisis, Figen Akad, Turkey, Greece, USA

¹ Bu çalışma yazarın 12 Haziran 2019 tarihinde İstanbul'da, İstanbul Üniversitesi'nde düzenlenen Yakın Dönem Türkiye Tarihi II. Öğrenci Sempozyumu'nda sunduğu aynı başlıklı sözlü bildirisinin genişletilmiş ve yeniden yazılmış halidir.

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, gul1962@hotmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0210-3359>

GİRİŞ

Yunanistan ve Türkiye, Osmanlı Devleti'nin parçalanma sürecinde kurulan ilk ve son bağımsız devletlerdir. Farklı etnik köken, dil ve dine sahip milletlerden oluşan Osmanlı Devleti idaresi altında 19. yüzyıla kadar yaşayan Yunanlarda Fransız İhtilali'nden (1789) sonra Avrupa'da yayılan ve güçlenen milliyetçilik akımlarının da etkisiyle Yunan ulus bilinci gelişmişti. Günümüz Yunanistan anakarasında, Ege Adaları'nda, Girit'te yaşayan Yunanlar Osmanlı Devleti'ne karşı birçok kez isyan etmişler ve dönemin büyük devletlerinin desteğiyle 1821 Mora Ayaklanması'nda başarıya ulaşarak 1829'da bağımsız Yunanistan'ı kurmuşlardır¹. Bağımsızlığı 1830'da tanınan² Yunanistan, 1840'lı yıllarda ilan ettiği ve yayımlamaya dayanan büyük ülküsü "Megali İdea" bağlamında bazı topraklarda coğrafi, tarihi, etnik tezlerle savunduğu hak iddialarında bulunmakta ve bu toprakların büyük kısmı da Osmanlı Devleti sınırları içinde yer almaktaydı. Kısaca tanımlayacak olursak Megali İdea ; kaybedilen ancak unutulmayan toprakları yeniden ele geçirme isteği ve köle durumundaki Hıristiyan Ortodoks Yunanların özgürleştirilmesi olarak ifade edilir. Yunanistan için bu topraklar; Teselya ve Epir bölgesi, Trakya, Batı Anadolu sahilleri, Karadeniz'de Trabzon ve dolayları, Ege Adaları, İyonya Denizi'nde Yedi Adalar, Kıbrıs, Girit ve İstanbul'dur. Yunanistan'ın genişlemesi 1864'de İngiltere'nin Yedi Adalar'ı vermesi ile başlamış, en son Balkan Savaşları'nda Osmanlı Devleti'nden aldığı topraklarla da yüzölçümü ve nüfusu kurulduğu tarihe göre yaklaşık iki katına çıkmıştır. Balkan Savaşları sonunda Osmanlı Devleti büyük devletlerin baskısıyla Meis hariç Oniki Ada'yı İtalya'ya, Gökçeada ve Bozcaada hariç bütün Ege Adaları'nı Yunanistan'a bırakmıştı³. Ancak Yunanistan'ın genişlemesi, Megali İdea'yı gerçekleştirme yolundaki son adımı olan "Anadolu Harekâtı" ile kesintiye uğramış ve Yunanistan, Türkiye'ye yenildiği bu savaş sonunda 24 Temmuz 1923'de Lozan Barış Antlaşması'nı imzalamıştır. Lozan Antlaşması bağımsız Türkiye'nin de kuruluşunun belgesidir.

Lozan Barış Antlaşması sonrası Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunların bir kısmı çözümlenmiş olmasına rağmen bazı konularda anlaşmazlıklar devam etmiş ancak barış ortamı dönemin devlet adamları ve yönetiminin kararlılığı sayesinde korunmuştur. Megali İdea'nın en büyük savunucularından Elefterios Venizelos'un 1930'lu yıllara yaklaşıldığında Avrupa'da güçlenen Almanya ve İtalya'nın revizyonist politikalarına karşılık Türkiye ile dostluk ilişkilerini geliştirme adımları atması, Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü'nün Misâk-ı Milli sınırları dışındaki topraklara yönelik yayımlacı siyasetten kaçınmaları iki ülke arasında barışı korumaya ve işbirliklerine

¹ Herkül Milas, Geçmişten Bugüne Yunanlılar-Dil, Din ve Kimlikleri, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 211-213.

² Fahir Armaoğlu, 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1997, s. 165-184.

³ Yunan tarih yazımında bazı adaların Osmanlı ve İtalya idaresinde kalmasının "ulusal bütünleşme (ethniki oloklirosi) için önemli bir adım atılmışsa da tüm ulusal ülkülerin gerçekleşmediği" şeklinde yorumlandığı görülür. (Nilüfer Erdem, Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekâtı 1919-1923, Derlem Yayınları, İstanbul, 2017, s. 84.)

büyük katkı yapmıştır⁴. Yunanistan'ın son toprak kazanımı Osmanlı Devleti tarafından Balkan Savaşları sonunda İtalya'ya bırakılan Ege Adaları'nın 1947'de Yunanistan'a devredilmesi ile olmuştur (Paris Barış Antlaşması)⁵.

Ancak iki ülke arasında; Azınlıklar, Patrikhanenin statüsü, Heybeliada Ruhban Okulu meselesi, Kıbrıs Sorunu, Ege Denizi Sorunları gibi anlaşmazlıklar halen devam etmektedir. Anlaşmazlıkların bazıları kimi zaman ciddi boyutlara ulaşmış ve iki ülkeyi karşı karşıya getirmiştir. Örnek olarak 1974 yılında Türkiye'nin Ada'ya askeri müdahalede bulunmak zorunda kaldığı Kıbrıs Sorununu⁶, Ege Denizi'nde ve Akdeniz'de petrol arama faaliyetlerinden kaynaklanan anlaşmazlıkları⁷ verebiliriz.

Yunanistan ile Türkiye arasındaki sorunların önemli bir kısmını Ege Denizi ile ilgili olanlar oluşturmaktadır. Bunlar; Karasuları ve Kıta sahanlığı, Doğu Ege Adaları'nın silahsızlandırılmış statüsü, bazı coğrafi formasyonların yasal statüsü, Arama Kurtarma (Search and Rescue-SAR) faaliyetleri, Ulusal Hava Sahası ve Uçuş Bilgi Bölgesi Sorumluluğu (FIR hattı) sorunlarıdır⁸. Günümüzde bu sorunlara Doğu Akdeniz'de bulunan doğal gaz kaynaklarından faydalanma anlaşmazlığı da eklenmiştir.

1996 yılında yaşanan Kardak Krizi, Ege Denizi'nde egemenliği açık olarak Yunanistan'a bırakılmayan birçok adacık ve coğrafi oluşumla ilgili anlaşmazlık kapsamındadır.

Türk-Yunan ilişkileri ve mevcut sorunlar Yunanistan'ın 1981'de Avrupa Birliği'ne (AB) –o zamanki adı Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)- üye olması ile ikili ilişkilerden çıkmış ve Türkiye-Yunanistan-AB arasında ele alınmaya başlanmıştır. AB üyeliğine adaylıkları süresince Türkiye ile Yunanistan'ın arasındaki sorunlara tarafsız yaklaşan AB, Yunanistan'ın üye olduğu 1981'den sonra, üye ülke olan Yunanistan'ı desteleyecek yönde taraf olmuş, Yunanistan da Türkiye ile AB ilişkilerinde, o anki siyasi duruma göre genelde Türkiye'yi engelleyecek yönde davranmıştır⁹.

Bu çalışmada Türkiye ve Yunanistan'ı sıcak savaşın eşiğine getiren Kardak Krizi bağlamında Ege Denizi'nde egemenliği belirsiz coğrafi oluşumlar hakkında bilgi vermek ve krizin iki ülkedeki etkilerini incelemek amaçlanmıştır. İnceleme yapılırken öncelikle egemenliği belirsiz coğrafi oluşumlar kavramının tarihi, hukuki ve uluslararası ilişkiler alt yapısı araştırılmış, Kardak Kriz'inin

---

⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz: Damla Demirözü, Savaşın Barışa Giden Yol, Atatürk-Venizelos Dönemi Türkiye-Yunanistan İlişkileri, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

⁵ Erdem Denk, Egemenliği Tartışmalı Adalar: Karşılaştırmalı Bir Çalışma Kardak Kayalıkları ve Spratly ve Senkaku/Diaouyu Adaları Örnekleri, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara, 1999, s. 87.

⁶ http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa (02.04.2018).

⁷ <http://www.denizhaber.com/dogu-akdenizde-enerji-savaslari-makale,100905.html> (02.04.2018).

⁸ <http://www.mfa.gov.tr/baslica-ege-denizi-sorunlari.tr.mfa> (14.03.2018).

⁹ M. Murat Erdoğan; Hüseyin Bağcı; F. Seda Kundakçı, TBMM Tutanaklarında Türk-Yunan İlişkileri ve "Avrupalaşma" 1994-2006, TBMM Kültür ve Sanat Kurulu Yayınları, Ankara, 2008, s. 4-5.

ortaya çıkışı, tırmanışı ve sonlanması kronolojik olarak ortaya konmuş, krize tarafların yaklaşımları ve gerek gerçekleştiği dönemdeki gerekse günümüzdeki etkileri ele alınmıştır. Araştırma kaynağı olarak Türk ve Yunan basın organları, akademik makaleler ve krizin özellikle birincil aktörlerinin açıklamaları, TBMM tutanakları, Dışişleri Bakanlıkları bilgi notları, kitaplar, tezler, ansiklopedi maddeleri kullanılarak bütüncül bir tablo ortaya konulmuştur.

1. EGEMENLİĞİ BELİRSİZ COĞRAFİ OLUŞUMLAR HAKKINDA

Kardak Kayalıkları Krizi'nin Türkiye ve Yunanistan'daki etkilerine geçmeden önce krize neden olan Ege Denizi'ndeki sorunun tarihi, hukuki ve uluslararası ilişkiler açısından kökeni hakkında bilgi vermek faydalı olacaktır.

Coğrafi yönden kendine has özellikleri bulunan Ege Denizi'nde çoğunluğu Yunanistan'a ait olan bazı ada, adacık ve kayalıklar Türkiye anakarasına çok yakın bulunmakta ve kuzeyden güneye bir dizi halinde uzanmaktadır. Herhangi bir saldırı durumunda stratejik önem taşıyacak bu ada, adacık ve kayalıklar Türkiye için önemli bir güvenlik problemi oluşturmaktadır.

Ege Denizi, Doğu Akdeniz'in kuzeyinde, Anadolu Yarımadası'nın batı sahilleri ve Balkan Yarımadası'nın doğu sahilleri arasında bulunan yarı kapalı¹⁰ bir deniz olup yüzyıllarca Osmanlı egemenliğinde kalmış ve o dönemde "Adalar Denizi" olarak isimlendirilmiştir. Bazı kaynaklarda "Adalar Arası" deyimine de rastlanmaktadır, bu isimlendirme muhtemelen yakın zamana kadar Batı dünyasında kullanılan "Archipel (Takımadalar) Denizi" deyiminin karşılığıdır¹¹. 1940'lı yıllarda Yunanistan tarafından Adalar Denizi adı yerine -uydurma olduğu ileri sürülen mitolojik bir hikâyeye dayandırılarak- Ege Denizi adı kabul ettirilmiştir¹². Ege Denizi'nin en önemli özelliği kıyılarının çok girintili çıkıntılı olması ve üzerinde çok sayıda ada, adacık ve kayalıklar bulundurmasıdır. Çoğunluğu kayalık olan adalardan 24 tanesinin yüzölçümü 100 km²'den büyük olup tüm adaların toplam alanı yaklaşık 23 000 km²'dir. Yunan kaynaklarında Ege Denizi'ndeki ada, adacık ve kayalık sayıları farklı verilmekte olup (2000, 2000'den fazla, 2000 kadar, 3000 gibi), Türkiye bu sayıyı 1800 civarında vermektedir. Büyük çoğunluğu insan yaşamasına uygun olmayıp meskûn olanlar yaklaşık 100 tanedir. Adalar, coğrafi ve stratejik konumları, tarihsel egemenlik durumları ve Ege Denizi ile ilgili uluslararası

¹⁰ "Yarı-kapalı deniz" kavramı, 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 122. maddesinde şöyle tanımlanmıştır: "İki veya daha çok devlet tarafından çevrili ve diğer bir denize veya okyanusa dar bir geçitle bağlı bulunan veyahut da bütünüyle veya büyük bir bölümü ile iki veya daha çok devletin karasularından ve münhasır ekonomik bölgelerinden oluşan bir körfez, bir deniz havzası veya bir deniz." Aydoğan Özman, **Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi**, İstanbul Deniz Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 1984, s. 34.

¹¹ "Adalar Denizi", Meydan Larousse, Büyük Lügat ve Ansiklopedi, Cilt I, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1969, s. 70. : "Ege Denizi", Meydan Larousse, Büyük Lügat ve Ansiklopedi, Cilt IV, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1971, s. 93; 20A no.lu "Ege Denizi, Genel" seyir haritası, ölçek 1:750 000, T.C. Dz.K.K. Seyir, Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı Seyir Haritaları ve Notik Yayınlar Kataloğu, İstanbul, 2020, s. 14-15.

¹² Ramazan Özey, "Adalar Denizi ve Batı Anadolu Bölgesi Hakkında", Marmara Coğrafya Dergisi, Cilt 1, Sayı 3, İstanbul, 2001, s. 27-36.

antlaşmalar yönünden 5 gruba ayrılmaktadır: Boğazönü Adaları, Saruhan Adaları, Menteşe Adaları (Oniki Adalar veya Güney Sporad Adaları), Kuzey Sporad Adaları, Kiklat Adaları¹³.

Kuzey Sporad ve Kiklad Adaları ile daha güneyde yer alan Girit Adası konusunda Türkiye ve Yunanistan arasında egemenlik anlaşmazlığı yoktur. Boğazönü, Saruhan ve Menteşe Adaları ise Doğu Ege'de yer almakta ve Türkiye için güvenlik yönünden büyük önem taşımaktadır. Krize konu olan Kardak Kayalıkları Menteşe Adaları ya da yaygın ismiyle Oniki Adalar grubunda bulunmakta olup, kuzey-güney yönündeki denizyollarını kontrol altında tutarak, sahillerine yakınlığı sebebiyle Anadolu'ya yapılacak bir saldırıda potansiyel tehlike oluşturmaktadır. Menteşe Adaları grubunda gerçekte yirmiden fazla ada ile bunlara bağlı çok sayıda adacık ve kayalık bulunmaktadır¹⁴.

Menteşe Adaları'nın bazıları Trablusgarp'ı ele geçirmek amacıyla Osmanlı Devleti'ne 29 Eylül 1911'de savaş ilan eden İtalyanlar tarafından işgal edilmiştir (1911). İşgal edilen adaların Uşi Antlaşması (18 Ekim 1912) ile Osmanlı Devletine iadesine karar verilmiş, ancak İtalya, Türk kuvvetlerinin Trablus'u boşaltmadıkları bahanesi ile adaları geri vermemiş, ardından başlayan Balkan Savaşı yüzünden İtalyan işgali devam etmişti. Yunanistan'ın Megali İdea kapsamında adaları sahiplenme arzusunu bilen Osmanlı Devleti İtalyan işgaline savaş sonrası adaları almak kaydı ile razı olmuştu¹⁵. Ancak savaş sonrasında önce Mondros Mütarekesi (30 Ekim 1918) ardından Sevr Antlaşması (10 Ağustos 1920) ve Lozan Barış Antlaşması (24 Temmuz 1923) ile Menteşe Adaları grubu içinde ismi sayılan 13 ada ve bunlara bağlı adacıklar İtalya'ya devredilmiş, Yunanistan henüz barış antlaşmaları yapılmadan bu adaları (Rodos hariç) kendine bağlamak üzere 1919 ve 1920'de İtalya ile mutabakatlar imzalamış ise de adaları alma konusunda başarılı olamamıştır. Bu antlaşmalardan Sevr Türkiye tarafından onaylanmadığı için adaların durumu esas olarak Lozan Antlaşması ile düzenlenmiştir¹⁶.

Yunanistan adaları elde etme konusunda girişimlerini daha sonra çeşitli uluslararası sahalarda sürdürmüş ve II. Dünya Savaşı sonrası Müttefikler ve İtalya ile yapılan müzakereler sırasında (1946)

¹³ Ali Kurumahmut, Ege'de Temel Sorun-Egemenliği Tartışmalı Adalar, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1998, s.1-4.

¹⁴ Ali Kurumahmut,, a.g.e., s. 5 : Kardak Kayalıkları Doğu ve Batı Kardak olmak üzere iki kayalıktan oluşmakta ve Türkiye kıyılarına uzaklığı yaklaşık 4 (Doğu Kardak 3,6 ve Batı Kardak 3,9) deniz mili, Yunanistan'a ait Kalimnos Adası'na uzaklığı ise yaklaşık 6 (Doğu Kardak 5,65 ve Batı Kardak 5,45) deniz milidir. Erdem Denk, a.g.e., s. 52.

¹⁵ Şerafettin Turan, Türk Devrim Tarihi I, İmparatorluğun Çöküşünden Ulusal Direnişe, Bilgi Yayınları, Ankara, 1991, s. 27-29.; Fahir Armaoğlu, a.g.e, s. 634-643.

¹⁶ Fuat İnce, "Lozan Barış Antlaşması ve Ege Adaları", Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Sayı 53 (Lozan Antlaşması Özel Sayısı), 2013, s. 101-128.: 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Barış Antlaşması'nda Ege Denizi'nde yer alan adaların statüsünü 12-16. maddeler düzenlemektedir. Türkiye ve Yunanistan'ın, Kardak Kayalıkları'nın hukuki durumuna ilişkin olarak farklı yaklaşımları da bu maddelerin yorumundan kaynaklanmaktadır. Lozan Barış Antlaşması ilgili maddeler için bkz. Seha L. Meray, Lozan Barış Konferansı-Tutanaklar Belgeler, Takım II, Cilt 2, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Mayıs 2001, s. 5-7.

Menteşe Adaları bölgesinin tamamını talep etmiştir. Görüşmeler sırasında 4 Ocak 1932’de Meis bölgesinin statüsünü düzenleyen bir sözleşmeye ve 28 Aralık 1932 tarihli bir teknisyenler zaptına dayanarak Yunanistan’a devredilecek adalar için bu belgelere atıf yapılmasını istemiştir. Bunun gerekçesi Mentşe Adaları bölgesinde Türk–İtalyan sınırının özellikle teknisyenler zaptı ile belirlenmiş olması ve bu sınır çizgisinin antlaşmaya eklenmesidir. Adaların devrini düzenleyen komite Yunanistan’ın sunduğu belgeleri kabul etmiş, ancak Sovyetler Birliği 28 Aralık 1932 tarihli teknisyenler zaptının Milletler Cemiyeti tarafından tescil edilmediği ve yayınlanmadığı gerekçesi ile karara itiraz etmiştir. Tartışmalar sonrası Yunanistan’ın sınır koyma isteği reddedilmiş ve İtalya Paris Barış Antlaşması (1947) ile Lozan Antlaşmasınının 15. maddesi ile kendisine devredilmiş Mentşe Adaları bölgesinde isimleri belirtilen 13 adayı ve bağlı adacıklarını silahsızlandırılmış olmaları şartıyla Yunanistan’a devretmiştir¹⁷.

Ege Denizi’nin statüsünü belirleyen uluslararası antlaşmalar Türkiye ve Yunanistan arasında bir sınır belirtmemesine rağmen Yunanistan aksini iddia etmekte ve yukarıda bahsedilen 28 Aralık 1932 teknisyenler zaptına dayanarak, devredilen 13 ada ve bağlı adacıkları için sınırlandırma yapıldığını ileri sürmektedir. Türkiye ise Osmanlı Devleti döneminde egemenlik sınırları dâhilinde olan ada, adacık ve kayalıkların Osmanlı Devleti yerine 1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin mülkiyetine geçtiğini ve hiçbir uluslararası hukuk belgesi ile bunun değişmediğini savunmaktadır. Burada problem “egemenliği antlaşmalarla devredilmeyen coğrafi oluşumlar” dan kaynaklanmakta ve Kardak Kayalıkları bu tanıma girmektedir¹⁸.

Yunanistan ilerleyen yıllarda görüşlerini kabul ettirmek için AB nezdinde de çalışmalarına devam etmiş, kamuoyu oluşturmaya çalışmıştır. Bu çabalar neticesinde AB 23 Aralık 1992 tarihli “Ege Denizi’nde Yunan Adaları” isimli bir rapor yayınlamıştır. Bu rapora göre Yunanistan Ege Denizi’nde 130’u meskûn 1000 adaya sahiptir. Ancak Yunanistan’ın meskûn olduğu iddiasında bulunduğu 130 adanın çoğu gayri meskûndur ve Gökçeada ve Bozcaada’dan başka Anadolu sahillerinden 3 deniz mili mesafe dışında kalan bütün adalar Yunan egemenliğinde gösterilmektedir¹⁹.

2. KARDAK KAYALIKLARI KRİZİ (25 Aralık 1995-31 Ocak 1996)

25 Aralık 1995’de Figen Akad isimli Türk bandıralı bir yük gemisinin Türkiye’nin Bodrum sahiline yaklaşık olarak 4, Yunanistan’a ait Kalimnos Adası’na ise 6 deniz mili mesafede bulunan Kardak (Yunanca İmia) Kayalıkları’na oturması olayın başlangıcıdır. Kaptan, Yunan Sahil Güvenlik botunun

¹⁷ Ali Kurumahmut, a.g.e., s. 5-10.

¹⁸ Erdem Denk, a.g.e., s. 57; Egemenliği Belirsiz Coğrafi Oluşumlar ve Ege’deki Sorunlar hakkında geniş bilgi için bkz: Sevin Toluner, Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye’nin Bazı Dış politika Sorunları, Beta Yayınları, İstanbul, 2004. ; Sevin Toluner, Geçmiş Anımsayıp Geleceği Yönlendirme, Beta Yayınları, İstanbul, 2017.

¹⁹ Ali Kurumahmut, a.g.e., s. 10-11.

yardım teklifini Türk Karasuları'nda oldukları gerekçesi ile reddetmiş, gemi kendi imkânları ile kurtulmayı başaramayınca, 26 Aralık'ta Kalimnos Adası Liman İdaresi, Yunanistan ve Türk Dışişleri Bakanlıklarına, gemiye müdahale edilmesi gerektiğini, aksi halde durumun tehlike arz edeceğini bildirmiştir²⁰. Türk Dışişleri Bakanlığı ile Ankara'daki Yunanistan Büyükelçiliği yetkilileri arasındaki bir dizi görüşmeden sonra, gemi kurtarılarak Bodrum Güllük Limanı'na çekilmiştir²¹. Bir Yunan haber sitesine göre²²; bu görüşmelerde Türk Dışişleri Bakanlığı, Yunanistan Büyükelçisi'ne gemiyi kimin kurtaracağından bağımsız olarak kayalıkların durumu ile ilgili bir sorun olduğunu bildirmiş ve karşılıklı teati edilen notalardan sonra Kardak Kayalıkları'nın egemenliği konusundaki anlaşmazlık resmî nitelik kazanmıştır. 29 Aralık tarihinde de Türk Dışişleri Bakanlığı, Yunanistan'a Kardak Kayalıkları'nın Muğla ilinin Bodrum ilçesinin tapu kadastro bölgesinde kayıtlı olduğunu ve Türkiye'nin mülkiyetinde olduğunu belirten bir nota vermiş ve bu nota Yunanistan Dışişleri Bakanlığı tarafından 9 Ocak 1996'da reddedilmiştir²³.

Henüz krize dönüşmeyen olay iki ülke arasında karşılıklı nota alışverişi şeklinde çözülmeye çalışılırken, hem Türkiye hem de Yunanistan'ın iç siyasetlerinde çalkantılı bir dönem yaşanıyordu. Türkiye'de 1990'ların başından itibaren siyasal İslam'ın yükselişi, ekonomik istikrarsızlıklar, terör problemi, kısa ömürlü koalisyon hükümetlerinin yarattığı sorunlar iç siyaseti hassas hale getirmişti. Yoğun seçim kampanyalarının yürütüldüğü 24 Aralık 1995 seçimleri yapılmış, hiçbir partinin tek başına hükümet kurmaya yetecek çoğunluğu sağlayamadığı bu seçim sonucunda, en fazla milletvekili çıkaran *Refah Partisi* (RP), *Anavatan Partisi* (ANAP), *Doğru Yol Partisi* (DYP), *Demokratik Sol Parti* (DSP) ve *Cumhuriyet Halk Partisi* (CHP) arasında koalisyon hükümeti kurulması tartışmaları gündemi meşgul etmişti. Olayın meydana geldiği tarihte görevde bulunan DYP-CHP koalisyon hükümetinde Başbakan Tansu Çiller, Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Deniz Baykal'dı.

Aynı dönemde Yunanistan'da ise milliyetçi söylemleri ile ön plana çıkan *Panhelenik Sosyalist Hareket Partisi* (PASOK) Başkanı ve Başbakan Andreas Papandreu hastalanmış ve 16 Ocak'ta da istifa etmişti. Bunun üzerine PASOK içinde muhtelif başbakan adayları çıkmış ve hükümet krizi başlamıştı²⁴. 19 Ocak'ta adaylardan Kostas Simitis başbakan seçildi. Daha önce 1993'den 1995'e kadar Sanayi, Enerji,

---

²⁰ <http://www.iefimerida.gr/news/393006/imia-22-hronia-meta-tin-krisi-oi-toyrkikes-prokliseis-poy-akoloythisan-lista> (28.02.2018).

²¹ Aydın Şihmantep, "Kardak Krizi Sürecinin Kriz Yönetim Prensipleri Açısından İncelenmesi", Güvenlik Stratejileri, Yıl 9, Sayı 17, s. 128-155.

²² www.iefimerida.gr (28.02.2018)

²³ <http://www.iefimerida.gr/news/393006/imia-22-hronia-meta-tin-krisi-oi-toyrkikes-prokliseis-poy-akoloythisan-lista> (28.02.2018).

²⁴ Hürriyet, 17 Ocak 1996.

Araştırma ve Teknoloji ve aynı zamanda Ticaret Bakanı olarak görev yapan Simitis²⁵, Papandreu'ya göre daha ılımlı bir kişiliğe sahipti ve bölge ülkeleri ile iyi ilişkiler kurmak istiyordu²⁶.

Her iki ülke de kendi iç siyaset sorunlarına odaklanmışken, Kardak olayı ilk kez 25 Ocak 1996'da Türk ve Yunan gazetelerinde yer aldı²⁷. Hürriyet gazetesinin en arka sayfasında yer alan Marina Sotropa-Atina kaynaklı kısa bir haberde; özel TV kanalı Antenna'nın haberine göre Türk Dışişleri'nin 29 Aralık 1995'de Yunan Dışişleri'ne yolladığı mesajda; Kalimnos Adası ile Türkiye arasında bulunan ve üzerinde insan yaşamayan Kardak (İmia) Adası'nın Muğla'nın Karaköy'üne bağlı olduğunu bildirdiği, buna itiraz eden Yunanistan'ın 29 Aralık'tan bu yana Türkiye ile mesaj teatisini sürdürdüğü ve Türkiye'nin, Yunanistan'daki yönetim boşluğundan faydalandığı belirtiliyordu. Hürriyet haberi "*Ege'de ıssız ada krizi*" ve "*Simitis'in ilk işi*" başlığı ile vermişti. Bir gün sonra ise Cumhuriyet gazetesinin "*Ege'de Toprak Sayımı*" başlığı ile birinci sayfadan verdiği haberle olayın beklenmedik bir şekilde büyümeye başladığı görülmüştü, çünkü Kalimnos Belediye Başkanı, bir rahip ve adanın iki sakini Doğu Kardak Kayalığı'na çıkararak Yunan bayrağı dikmişlerdi²⁸. 27 Ocak'ta Hürriyet gazetesinde "*Ege'de Restleşme*" başlığı altında; Yunanistan'da işbaşına gelen yeni hükümetin sudan bir sebepten kriz çıkardığı, Türk karasularından 3 mil uzakta bulunan bir kayalığın kendi toprağı olduğunu savunduğu, Yunanistan Dışişleri Bakanı Teodoros Pangalos'un "*Türkiye ilk kez toprak talebinde bulundu*" dediğini yazıyordu. Pangalos basın toplantısında, "*olayın tesadüf olarak meydana geldiğini kanısında olduklarını*" söyleyerek kayalığın "*Yunan toprağı*" olduğunu vurgulamış ve Türkiye'nin bir hata yaparak "*kayalığın Türk toprağı olduğunu açıkladığını*" düşündüklerini, uluslararası antlaşmalara göre kayalığın "*Yunanistan'a*" ait olduğunu belirtmişti²⁹. Ayrıca haberde Yunanistan Dışişleri Bakanlığı'nın Ankara'ya protesto notası verdiği ve bunun Ankara'yı endişelendirdiği de belirtilmekteydi. Mart 1987'de Ege'de petrol arama ve sondaj hakları yüzünden iki ülkenin savaşın eşiğine geldiği hatırlanacak olursa bu kayalıklar nedeni ile bir kriz çıkması olasılığı herhalde yüksek görülmekteydi³⁰.

Kayalıklara Yunan bayrağı dikilmesinden bir gün sonra, 27 Ocak'ta Hürriyet gazetesinin İzmir bürosundan iki gazeteci ve bir özel televizyon ekibi helikopterle Büyük Kardak Kayalıkları'na gidip Yunan bayrağını indirerek yerine Türk bayrağı çektiler. Haber, 28 Ocak'da "*Bayrak Savaşı*" başlığı ile Hürriyet gazetesinde manşetten verildi, aynı günün akşamı televizyonlarda gösterildi. Bu durum

²⁵ <http://www.costassimitis.gr/cv> (19.03.2018).

²⁶ Burcu Sunar, "Türk Dış Politikasında Bir Karar Alma Organı Olarak Medyanın Rolü:Kardak Krizi Örneği", SOBIAD II. Ulusal Yönetim ve Ekonomi Bilimleri Konferansı, İzmir, 2009, s. 241-242.

²⁷ Hürriyet, 25 Ocak 1996.

²⁸ Cumhuriyet, 26 Ocak 1996. ; <http://www.iefimerida.gr/news/393006/imia-22-hronia-meta-tin-krisi-oi-toyrkikes-prokliseis-poy-akoloythisan-lista> (28.02.2018).

²⁹ Hürriyet, 27 Ocak 1996.

³⁰ Cumhuriyet, 29 Mart 1987. ; <https://tdpkrizleri.org/index.php/1987-aegean-continental-shelf-crisis> (27.12.2020).

Yunanistan tarafında; Türkiye’de TV kanalında Yunanistan’ın yenilgisinin kutlandığı, Türkiye’nin Yunan topraklarına göz diktiği şeklinde yer aldı³¹. Yunan Dışişleri Bakanı Pangalos’un “Ankara, Ege’deki tüm kayalıklar ve ıssız adacıklar için Yunanistan’ı müzakere masasına çekmeyi hedefliyor. Endişeliyim. Türklerle masaya oturalım diyenler umarım hatalarını anladı.” şeklinde yaptığı açıklama da Türk basınında yer alıyordu. Pangalos’un bu açıklamasına karşılık Türk Dışişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı İnal Batu Türkiye’nin yaklaşımını: “Bu soruna bayrak savaşı haline getirilerek ve zor kullanarak bir çözüm bulunması olanaksız. Türkiye konunun diplomatik yollardan, barış yolları kullanılarak çözülmesinden yana. Şimdiye kadar ki tavır da bu olmuştur.” şeklinde belirtmişti³².

Bu arada Yunanistan’da yeni göreve başlayan Başbakan Kostas Simitis, mecliste programını açıkladıktan sonra, Türkiye’ye bir mesaj göndererek, Yunanistan’ın her türlü görüşme davetine hızlı ve etkin bir şekilde cevap vereceğini söylemişti. Türkiye Başbakanı Tansu Çiller de karşılık olarak Ege Adaları’nın statüsü konusunda görüşmeler istedi. Bütün bu olumlu yöndeki gelişmelere rağmen 28 Ocak akşam saatlerinden itibaren olay krize dönüştü. Yunan donanmasına ait bir devriye gemisi kayalıklara yaklaştı ve Yunan askerler Büyük Kardak Kayalıkları’na çıkararak Hürriyet gazetesi ekibinin çektiği Türk bayrağını indirdi, yerine Yunan bayrağını çekti³³. Bunun üzerine Türk ve Yunan sahil güvenlik botları kayalıkların etrafında birbirine karşı konuşlandı. Yunanistan’ın Kardak Kayalıkları’nı üç sahil güvenlik botu ile kuşatarak asker çıkarması, Türk bayrağını indirmesi ve kendi bayrağını çekmesinden sonra kriz uluslararası boyuta taşınmanın da ilk işaretlerini vermişti. Yunanistan, Trakya sınırındaki birliklerini teyakkuza geçirdi, Yunanistan Dışişleri Bakanlığı da Türk Büyükelçisi’ni çağırarak Türkiye’yi protesto etti. Yunanistan Amerika, Rusya ve AB Büyükelçileri’ne de Türkiye’yi şikâyet ederek Türkiye’nin toprak talebinde bulunduğunu iddia etti. Ankara ise karşılık olarak Yunanistan Büyükelçiliği kanalı ile Atina’ya soğukkanlılık tavsiyesinde bulundu, krizi tırmandırmaması önerildi ve bunun yol açacağı ciddi gelişmelere de dikkat çekti³⁴.

Kardak Kayalıkları’ndaki Türk bayrağını indiren Yunanistan, buna ilaveten bir grup sivil ve silahlı kişileri de kayalıklara çıkarınca gerginlik daha da arttı. Ankara’ya ulaşan bilgilere göre Yunanistan, kayalıklara 12 asker çıkararak geçici karakol oluşturmuştu. Yunanistan bunların asker değil televizyon ekibi ve bazı Yunan vatandaşları olduğunu iddia etti. Ankara, bölgedeki Türk botlarından rapor istedi. Saat 19.00’da alınan son istihbarat raporunda kayalıklarda bazı sivillerle 12 silahlı askerin bulunduğu video ile tespit edildi. Bunun üzerine Başbakan Tansu Çiller başkanlığında üst düzey komutanların da

³¹ <http://www.iefimerida.gr/news/393006/imia-22-hronia-meta-tin-krisi-oi-toyrkikes-prokliseis-poy-akoloythisan-lista> (28.02.2018)

³² Hürriyet, 28 Ocak 1996.

³³ <http://www.iefimerida.gr/news/393006/imia-22-hronia-meta-tin-krisi-oi-toyrkikes-prokliseis-poy-akoloythisan-lista> (28.02.2018)

³⁴ Hürriyet, 29 Ocak 1996.

katıldığı acil güvenlik toplantısı yapılarak Türkiye'nin fiili durumu kabul etmeyeceği yönünde karar alındı ve Türkiye'nin atacağı adımlar tartışıldı. Buna göre, Türkiye meseleyi önce diplomatik yolla çözmeye çalışacaktı. Yunanistan kayalıklardan askerini çekmediği takdirde, Türkiye'nin de tutumu sertleşecek, kayalıkları ablukaya alarak, Yunan gemilerine kapatacaktı. İkinci plana göre ise, Türkiye aynı kayalıkların diğer tarafına ya da çevredeki aynı durumda bir başka kayalığa asker çıkaracaktı. Toplantı sonunda Başbakan Çiller, gazetecilere yaptığı açıklamayı bitirirken şöyle diyecekti: “*Kardak Kayalıkları Türkiye'nin parçasıdır, O bayrak oradan inecek. Asker çekilecek.*” Çiller ilaveten, Türkiye'nin sorunu müzakere yolu ile çözmek istediğini belirterek, NATO ve Birleşmiş Milletler'e gidileceğini belirtmiş, Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Deniz Baykal da Yunan askerinin en kısa sürede kayalıklardan çekilmesini istemişti³⁵. Ankara'nın bu çağrılarına karşılık Yunanistan meydan okumayı sürdürmüş ve Başbakan Simitis “*her olasılığa hazırız*” diyerek savaş imasında bulunmuştu³⁶.

30 Ocak'ta Başbakan Simitis, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı Bill Clinton ile bir telefon görüşmesi yaparak, Yunanistan'ın gerginlik istemediğini, ancak kışkırtma yapılırsa aktif olarak karşılık verileceğini belirtti. Yunan hükümeti olarak krizi bitirmeye hazır olduklarını, fakat Yunan bayrağını indirmeyeceklerini vurgulamıştı. Buna karşılık Türk Dışişleri Bakanlığı, Ege'de yasal statüsü belirsiz başka adalar olduğunu ve Yunan önerisini kabul etmediğini açıklamıştı³⁷. Yunanistan'da yayımlanan Rizospastis gazetesi de aynı tarihli sayısında Türk Dışişleri Bakanlığı sözcüsünün “*Kardak Kayalıkları Türkiye'ye aittir*” dediğini, Türkiye'nin Yunanistan'a diyalog çağrısı yaparak Yunanistan aleyhine kendi amaçlarını gerçekleştirmeye çalıştığını, Başbakan Simitis'in sert bir açıklama yaparak, “*Yunanistan'ın Uluslararası Antlaşmalardan doğan haklarının olduğunu, Türkiye'de milliyetçi çevrelerin tutumunun Türk-Yunan ilişkilerini gerdiğini, konuyu Birleşmiş Milletler'e ve NATO'ya götüreceklerini*” söylediğini yazmıştı³⁸.

Cumhuriyet Gazetesi'nin haberine göre Kardak Kayalıkları'nın bulunduğu bölgede Yunanistan'ın iki fırkateyn, bir destroyer, üç hücumbotu, Türkiye'nin ise üç fırkateyn, bir destroyer ve iki hücumbotu bulunmaktaydı. Türkiye F-4 savaş uçaklarını Antalya ve Akhisar'da konuşlandırmıştı. ABD Başkanı Bill Clinton aynı gün Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ve Başbakan Tansu Çiller'le de telefonda bir görüşme gerçekleştirmiş, Demirel, muhatabına verdiği cevapta görüşmelerin başlayabilmesi için

³⁵ Hükümetin krizi müzakere yolu ile çözmek istemesi, NATO ve Birleşmiş Milletlere gidileceğini ifade etmesi TBMM'de muhalefet partilerinin eleştirilerine sebep olmuştu. Ayrıntılı bilgi için bkz: TBMM Tutanakları, Cilt 1, 30.01.1996, 6. birleşim, 1.oturum, s. 74-90.

³⁶ Hürriyet, 30 Ocak 1996.

³⁷ <http://www.iefimerida.gr/news/393006/imia-22-hronia-meta-tin-krisi-oi-toyrkikes-prokliseis-poy-akoloythisan-lista> (28.02.2018)

³⁸ Rizospastis, 30 Ocak 1996 (<https://www.rizospastis.gr/page.do?publDate=30/1/1996&id=7130&pageNo=5>) (03.03.2018)

kayalığındaki askerlerin çekilmesi ve bayrağın indirilmesi gerektiğini söylemişti. Bu arada ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Richard Holbrooke da “*İlk ateş açan büyük sorumluluk alır*” şeklinde bir açıklama yapmıştı³⁹.

Bu sırada Yunanistan’ın Ankara Büyükelçisi Dimitrios Nezeritis, Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Onur Öymen ile görüşmüş ve “*Kardak’ı ablukaya alırsanız havadan, denizden yararız*” diyerek meydan okumuştur. Nezeritis 30 Ocak’ta Türkiye’nin Yunan tarafına resmen ilettiği müzakere önerisini de reddetmişti. Büyükelçi, Kardak Kayalıkları’nın Yunanistan’a ait olduğunu ifade ederek, “*Egemenlik haklarımızı müzakere etmemiz kesinlikle söz konusu değildir*” demiş, Milli Savunma Bakanı Arsenis de “*çatışmanın kaçınılmaz olduğunu*” söylemişti. Bunlara karşılık Onur Öymen, Yunanistan’ın Türkiye karasularındaki gemilerini derhal geri çekmesi talebini tekrarlayarak, ancak bu takdirde iki hükümet arasında meselenin diplomatik düzeyde görüşülebileceğini bildirmişti⁴⁰.

Diplomatik girişimlerin sonuçsuz kalması üzerine 30 Ocak gecesi ikinci plan devreye sokuldu. Türk Su Altı Taarruz (SAT) Komandoları, gece yarısı “*Yunus-1*” adı verilen harekât ile Kardak’ın ikinci kayalığına (Batı Kardak) çıkarak Türk bayrağını dikti. Operasyondan sonra Atina’da bazı radyolar Yunanistan’ın kısmi seferberlik ilan ettiğini duyurmasına rağmen, Yunan hükümeti bu konuda resmi bir açıklama yapmadı⁴¹.

ABD Başkanı Bill Clinton ve Dışişleri Bakan Yardımcısı Richard Holbrooke’un taraflarla yürüttüğü telefon diplomasisi sonunda anlaşma sağlanmıştı. Krizi sonlandırmak için bulunan formül; Yunanistan’ın Doğu Kardak Kayalıkları’na bayrak dikmesinin ardından, Türk tarafının da Batı Kardak Kayalıkları’na kendi bayrağını dikmesi ve iki ülke arasındaki durumun eşitlenmesiydi. Eşitlik gerçekleşikten sonra iki taraf da kendi kuvvetlerini geri çekmeyi ve kayalıklar üzerinde herhangi bir askerî faaliyette bulunmamayı kabul etmişler, 31 Ocak 1996 sabahı önce Yunan askerleri ardından Türk SAT komandoları kayalıklardan ayrılmıştı⁴².

3. KRİZİN ARDINDAN TÜRKİYE VE YUNANİSTAN

Olayın görüşmelerle çözülemeyip uluslararası krize dönüşmesinde o dönemde iki tarafta da yaşanan iç siyaset problemleri, medyanın yüksek tonlu ve milli duyguları aşırı uyaran yayınları, geçmişten gelen çözümlenememiş başka sorunların ortaya sürülmesi (Yunanistan’ın Türkiye’yi saldırganlıkla ve

³⁹ Cumhuriyet, 31 Ocak 1996.

⁴⁰ Hürriyet, 31 Ocak 1996.

⁴¹ Hürriyet, 31 Ocak 1996.

⁴² Hürriyet, 1 Şubat 1996; Cumhuriyet, 1 Şubat 1996.

topraklarında gözü olmakla suçlaması)⁴³ de rol oynamıştır. Gerek Yunanistan gerek Türkiye karşı tarafın iç politika sorunlarının buna yol açtığını iddia ederek birbirlerini suçlamışlardır⁴⁴.

İç politika ile ilgili olarak karşılıklı suçlamalarda haklılık payı bulunmaktadır. Kriz sırasında Yunanistan’da yeni bir başbakan seçilmesi partide ve ülkede bir karmaşa yaratmıştır. Türkiye’de ise 1995 senesinde yapılan seçimlerde tek başına iktidar için hiçbir partinin çoğunluk sağlayamaması siyasi ortamın istikrarsız ve karmaşık olmasına neden olmuştur. Seçimlerde beklediği sonucu alamayan Tansu Çiller yeni hükümet kuruluncaya kadar geçici olarak iktidarda kalmıştı. Çiller’in 6 Mart 1996 tarihine kadar sürecek bir azınlık hükümetinin başbakanı olması Kardak olayına büyük bir heyecanla yaklaşmasına neden olmuş, bu durum krizi daha da tırmandırmıştır. AB’nin girişimlerinin de sonuçsuz kalması üzerine ABD devreye girerek krizin sonlanmasını sağlamıştır⁴⁵.

Dönemin Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Deniz Baykal’ın ifadesine göre “*Bu vesileyle, Kardak Kayalıkları’nın egemenlik durumu ile ilgili olarak, Türkiye ve Yunanistan’ın arasındaki bir ihtilafın su yüzüne çıkması durumu*” gerçekleşmiştir⁴⁶. Bu ihtilafın temeli, Ege Denizi’nde Yunanistan’a devredilmemiş, halen Osmanlı İmparatorluğu’nun ardılı olarak kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti’nin egemenliğinde bulunan ve kimi zaman “coğrafi formasyonlar” olarak da adlandırılan pek çok adacık ve kayalıkların egemenlik sorunudur⁴⁷. Bu adacık ve kayalıklar Kardak Kayalıkları ile aynı hukuksal statüye sahiptir. Bunun sebebi Ege Denizi’ndeki coğrafi oluşumların hangi devlete ait olduğunu belirleyen antlaşmaların ve belgelerin (Esas olarak 1923 Lozan Barış Antlaşması, 4 Ocak 1932 tarihli Türkiye –İtalya Sözleşmesi, yine iki ülke arasında aynı tarihli mektup teatisi, 28 Aralık 1932 tarihli metin, 1947 Paris Antlaşması) Kardak Kayalıkları’nı da içeren benzer coğrafi oluşumlarla ilgili düzenleme yapmasıdır⁴⁸.

Kriz sırasında arşiv ile ilgili bazı sorunlar da yaşanmış ve bu konuda gerek Başbakan’ın gerekse Dışişleri Müsteşarı’nın açıklamaları olmuştu. Antlaşmalarla ilgili olarak Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Onur Öymen “*Ege’nin 80 yılını tarıyoruz*” diyerek Ege Denizi’ndeki tüm adacık ve kayalıkların hukuki statülerinin belirlenmesi için seksen yılı kapsayan belgelerin inceleneceğini, Başbakan Tansu

⁴³ Cumhuriyet, 8 Şubat 1996.

⁴⁴ Rızospastis, 30 Ocak 1996. ;TBMM Tutanakları, C. 1, 30 Ocak 1996, 6. birleşim, 1.oturum, s. 74-90.

⁴⁵ Hürriyet, 1 Şubat 1996; M. Murat Erdoğan, Hüseyin Bağcı, F. Seda Kundakçı, a.g.e., s. 34.

⁴⁶ TBMM Tutanakları, C. 1, 30.01.1996, 6. Birleşim, 1.oturum, s. 74-90.

⁴⁷ Ulvi Keser; Gökhan Ak, “Ege’de Yunanistan’ın Türk Adaları: Unutulmayanlar”, Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi, 2013-2 (Temmuz-Aralık) (Kıbrıs Özel Sayısı-II), s. 146-166. Ayrıca ayrıntılı bilgi için bkz: Erdem Denk, a.g.e.

⁴⁸ Antlaşmalar ve sözleşmeler hakkında geniş bilgi için Bkz Ulvi Keser, Gökhan Ak, a.g.m.; “Türk Dış Politikası- Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt II: 1980-2001”, (Ed. Baskın Oran), İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 466-467.

Çiller de Dışişleri arşivinde bazı eksiklikler olduğunu, ancak diğer arşivlerde belgelerin bulunduğunu, kriz sırasında bu durumun fark edildiğini ve giderilmesi için çalışmalara başlandığını bildirmişti⁴⁹.

Kriz, “çözülmesi mümkün ancak savaşa açık bir uyumsuzluktur. Kökü eskiye dayanan bir uyumsuzluk krize dönüşebileceği gibi ansızın ortaya çıkan gelişmelerin bir krize dönüşmesi de mümkündür.”⁵⁰.

Kardak Krizi, Ege Denizi ile ilgili Türkiye ve Yunanistan arasında çözüme kavuşturulmamış sorunların kontrolden çıkması olarak değerlendirilebilir. Aynı zamanda bizzat kendi ortaya çıkardığı sonuçlar çerçevesinde de tartışılabilir bir olaydır⁵¹. Kardak Kayalıkları bağlamında ortaya çıkan egemenlik sorununun, sıcak savaş noktasına gelmesi konunun her iki ülke için de hayati öneme sahip olduğunu göstermiştir.

Kardak Krizi Türkiye-AB ilişkilerinde de bir dönüm noktası olarak görülebilir. Yunanistan’ın birliğe üye, Türkiye’nin ise aday ülke konumunda olması Türkiye’nin aleyhine olmuş, Yunanistan, bu durumu avantaja çevirerek AB’yi kendi lehine etkilemiş, AB sert açıklamalarla Türkiye’yi kınarken Yunanistan’ı desteklemiştir. Zira AB, Yunanistan’ın birliğe üye olması sebebi ile Yunanistan topraklarını aynı zamanda üye ülke toprakları olarak kabul edip, Türkiye’nin davranışının yalnızca Yunanistan’a değil, aynı zamanda kendi topraklarına yönelik olduğu yönünde uyarıda bulunmuştur. Kriz Türkiye’yi sadece söylem olarak etkilememiş, AB’nin Türkiye’ye yapacağı mali yardımların da bloke edilmesine sebep olmuştur. Türkiye üye olmadığı AB ile Gümrük Birliği oluşturduğu için geçiş döneminde yapılması öngörülen mali yardımları alamamıştır⁵². Türkiye o tarihte anlaşmazlığın iki ülke arasında müzakere ile çözülmesinden yana olduğunu açıklamasına rağmen, ABD’nin konuyu Lahey Adalet Divanı’na götürme önerisi AB tarafından da desteklenmiş, böylece anlaşmazlık uluslararası platforma taşınma sürecine girmiştir⁵³. İlaveten AB siyasi ve askeri açıdan yetersiz davranmış, ortak politika geliştirip eyleme geçmemiştir⁵⁴.

Krizin sonlanması için arabuluculuk yapan ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Richard Holbrooke, 10 Mayıs 1998’de Yunan Vima gazetesinde yayınlanan söyleşisinde, o tarihte kimsenin iki NATO müttefikinin birkaç dönüm için savaşacağına inanmadığını, ancak kolayca savaşa dönüşebilecek bir olayı önlemenin 18 saatlik bir uğraş gerektirdiğini söylemişti. O sırada Bosna konusu ile uğraşırken,

---

⁴⁹ Cumhuriyet, 4 Şubat 1996

⁵⁰ Haydar Çakmak, Uluslararası İlişkiler: “Giriş, Kavram ve Teoriler”, (Ed. Haydar Çakmak), Barış Kitapevi, Ankara, 2007, s. 34.

⁵¹ S. Gülden Ayman, “Kardak Krizinin Türk-Yunan İlişkilerine Etkisi”, Foreign Policy, Cilt 1, Sayı 2, Ankara, 1998, s. 112. ; Kriz tanımı, özellikleri ile ilgili geniş bilgi için: Cumhur Mumcu, “Askeri-Güvenlik Krizlerinin Analizi Ve Kardak Krizi”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, İstanbul, 1999.

⁵² M. Murat Erdoğan; Hüseyin Bağcı; F. Seda Kundakçı, a.g.e., s. 34-35.

⁵³ Hürriyet, 9 Şubat 1996.

⁵⁴ M. Murat Erdoğan; Hüseyin Bağcı; F. Seda Kundakçı, a.g.e., s. 87.

“70 koyunun yaşadığı” kayalıklar meselesinin içine çekilmişlerdi. Kriz sonlanmış ancak sarsıntıları doğrudan ve dolaylı olarak hem Bosna meselesini hem de Doğu Akdeniz’i etkilemişti⁵⁵.

Yunanistan Başbakanı Kostas Simitis, 16 Ekim 2002’de “*Avrupa ve Dünya’da Güçlü Bir Yunanistan İçin*” adlı kitabının tanıtım konuşmasında:

“Özellikle Kardak olayından sonra ülkenin yıkımın eşiğine geldiğini, hükümetin Türkiye’ye sürekli taviz vermekle suçlandığını, ancak kendilerinin bu bölgesel uzmanlık problemlerini geniş bir Avrupa çerçevesinde ele almak istediklerini ve bunu başardıklarını, diğer Balkan ülkeleri ve Türkiye ile ilişkilerini barış ve işbirliği içinde yürütmek arzusunda olduklarını” belirterek o günlerde yoğun eleştiriler aldıklarına değinmişti⁵⁶.

Simitis’in bu ifadesi AB’nin o dönem güttüğü politika ile – iki ülke arasındaki bölgesel sorunun AB sorunu haline getirilmesi- örtüşmektedir. Kriz’in sonlanmasından sonra Yunanistan’da iç siyasette bunalım çıkmış, Genelkurmay Başkanı Amiral Hristos Limberis görevden alınmış, Başbakan Simitis ve Dışişleri Bakanı Pangalos da Yunan kamuoyundan yoğun eleştiriler almıştı. Örneğin Rizospastis gazetesi, Yunanistan Komünist Partisi (KKE) Merkez Komitesi Genel Sekreteri Aleka Pappariga’nın, hükümetin izlediği politikanın savaşı caydırıcı olmadığını, NATO ve AB politikalarının hem barışı hem de Yunanistan’ın bağımsızlığını tehdit ettiğini söylediğini yazmıştı⁵⁷.

“*Ege’de Türk-Yunan Anlaşmazlığı: Hayali Düşmanlar*” kitabının da yazarı olan Pantion Üniversitesi Politik Bilimler ve Tarih Bölümü’nde, “Uluslararası İlişkiler, Çatışmalar” konusunda uzman öğretim üyesi ve yazar Aleksis İraklidis’in 9 Şubat 2016 tarihinde bağımsız bir haber sitesinde yayınlanan makalesinde kriz şöyle değerlendirilmiştir:

“*Tansiyonun yükselmesinden Kostas Simitis’den çok iç siyasetteki kaygıları yüzünden Türk Başbakanı Tansu Çiller sorumludur. İlaveten Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Onur Öymen de esas sorumlulardan biridir. Çünkü Başbakan Simitis, krizin Türkler tarafından kasıtlı çıkarılmayıp Genelkurmay Başkanı Limberis ve Milli Savunma Bakanı Arsenis’in tavırlarının krizde payı olduğunu fark edince kendini kontrol altına almış ancak Çiller tonunu azaltmamıştı.*”

Yazar bu düşüncesini bazı Türk Dışişleri uzmanlarına ve eski büyükelçilere de teyit ettirdiğini belirtmekte ve ayrıca Çiller’in davranış biçiminin, rakibi ve daha sonra başbakan olan Mesut Yılmaz,

⁵⁵ Aleksis Papahelas, “İ Nihta Ton İmion”, <http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=99051>. (23.02.2018).

⁵⁶ Kostas Simitis, 6 Ekim 2002, “Avrupa ve Dünya’da Güçlü Bir Yunanistan İçin” adlı kitabının tanıtım konuşması, <http://www.costassimitis.gr/2002/10/16/ομιλία-στην-εκδήλωση-που-πραγματοποι/> [Kostas Simitis, Omilia stin ekdilosu pu pragmatopiitike me tin efkeria tis parusiasis apo tis «Ekdosis Kastanioti» tu tritomu ergu me titlo: «Ya mia ishiri Ellada stin Evropi ke ston kosmo»](08.04.2018).

⁵⁷ Rizospastis, 1 Şubat 1996.

Refah Partisi Başkanı Necmettin Erbakan, Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı ve Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı İnal Batu tarafından da eleştirildiğini eklemiştir⁵⁸. Kriz sonunda yatışmış olmasına rağmen, Ege'deki ihtilaflara hâlâ çözülememiş bir yenisi eklenmiş, Yunan tarafında Ege'de Türk yayılmacılığı, Türk tarafında da Yunan yayılmacılığı korkusu güçlenmiş ve Türkiye'yi "gri alanlar" olarak ifade edilen egemenliği tartışmalı bölgeler hakkında tartışmaya yönlendirmiştir. Ancak krizin olumlu bir tarafı da olduğunu belirterek, makalesini yazdığı tarihte (2016), bunun Ege'deki son kriz olduğunu, anlaşmazlığın henüz çözülememiş olmasına rağmen, o tarihten beri iki tarafın da konuyu akliselikle ele aldığını ifade etmiştir⁵⁹.

Yunanistan'ın o dönemdeki Dışişleri Bakanı Teodoros Pangalos Kardak Krizi'nden 22 yıl sonra 27 Mart 2018'de kişisel internet sitesinde yayınladığı "*Kardak ve Gerçek*" başlıklı makalesinde kriz gecesini anlatmış, o tarihte muhalifleri tarafından çok eleştirildiğini ve kınandığını ancak bunun haksız olduğunu, çünkü aldığı ve uyguladığı hiçbir kararın kendi seçimi olmadığını belirtmişti. Pangalos'a göre her şey Genelkurmay Başkanı Amiral Limberis'in hatasıydı.

Pangalos'un ifadesi ile o gece Başbakanlık ofisinde, Başbakan Simitis, Milli Savunma Bakanı Yerasimos Arsenis, İçişleri Bakanı Akis Çohaçopoulos, Başbakanlık Danışmanı Nikos Temelis, Genelkurmay Başkanı Amiral Limberis ile birlikteydiler. Türklerin daha küçük adaya çıkararak bayrak diktiklerini öğrendiklerinde herkes donakalmıştı. O sırada Washington'dan Richard Holbrooke aramış, iki tarafın da kuvvetlerini çekerek kayalıkları boşaltacağını ve status quo ante'ye (önceki durum) döneceğini söylemişti. Pangalos'a göre; status quo ante'ye dönmüş, ancak "*gri alan*"⁶⁰ artık yerleşik olarak kalmıştı. Pangalos bunu olumsuz olarak yorumlamaktadır çünkü ona göre daha evvel kayalıklarda zaten bir Yunan varlığı bulunuyordu. Bu olay Yunan egemenliğini tartışmalı hale getirmişti⁶¹.

Elefteria gazetesinin internet sitesinde 23 Şubat 2018 tarihinde Larisa milletvekili Hristos Kellas imzasıyla yayınlanan "*Kardak ve Türkiye, Uluslararası Hukuka Karşı Güç Politikası*" isimli makalede Yunanistan ve Türkiye'nin stratejileri karşılaştırılmıştır. Makalede Yunanistan'ın stratejisini hukuk ve AB'deki konumuna göre, Türkiye'nin ise güç politikası üzerine kurduğu belirtilerek bu durumun Türkiye'nin bulunduğu bölgeden ve sorunlarından kaynaklanmakla birlikte, Ege ve Doğu Akdeniz için

⁵⁸ Aynı sözcüklerle olmasa da hükümetin politikası;RP sözcüsü Şevket Kazan'ın 2 Şubat 1996 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nin 29. sayfasındaki ve ANAP Başkanı Mesut Yılmaz'ın 30 Ocak 1996 tarihli Hürriyet Gazetesinin 21. sayfasındaki beyanatlari ile eleştirilmişti.

⁵⁹ Aleksis İraklidis, "İ Krişi Ton İmion" <http://www.efsyn.gr/arthro/i-krisi-ton-imion> (23.02.2018).

⁶⁰ Yunanca metinde "η γκριζα ζώνη (i yikriza zoni)". Kardak Krizi sonrası Türkiye, Silahlı Kuvvetlerin başlattığı bir çalışma ile antlaşmalarda yer almayan adacık ve kayalıkların envanterini çıkardı ve hukuksal- siyasal tabanını oluşturduğu "gri alanlar" tezini oluşturdu. Bu tez ile Ege Denizi'nde iki tarafa da ait olmayan aidiyetleri henüz belirsiz adacıklar olduğu ve Yunanistan'ın hak iddia ettiği bazı yerlerin bu ülkeye ait olmadığı kastediliyordu. Baskın Oran, a.g.e., s. 466.

⁶¹ Teodoros Pangalos, "Ta İmia Ke İ Alitheia", <http://pangalos.gr/portal/2018/03/27/τα-ιμια-και-η-αληθεια/>(08.04.2018).

tehdit oluşturduğu ileri sürülmüştür. Yazara göre uluslararası hukuka olan tek boyutlu bağlılık, Türk genişlemeci özlemlerini engellemek için yeterli olmamaktadır. Türk stratejisi Kardak örneğinde görüldüğü gibi zaman içinde artan ve Ege deniz ve hava sahasında, hatta Ege Adaları'nda bile Yunanistan'ın egemenlik haklarının sorgulanmasını ve onların askersizleştirilmesini talep eden, Yunanistan'a karşı sert bir iddia biçimidir. Üstelik Türkiye geçmişte Lozan Antlaşması'na ve antlaşmanın belirlediği bölgesel düzene de itiraz etmiştir. Yazara göre, Türkiye uluslararası hukuku ve özellikle de deniz yasalarını zorlamaktadır, buna karşılık Yunanistan'ın da uluslararası hukuka başvurması ve Kıbrıs ile birlikte İsrail, Mısır ve Ürdün ile “üçlü ittifaklar” yapması gereklidir. Yunanistan egemenlik haklarının müzakere edilmesine izin vermemelidir⁶².

Yunanistan Kardak Krizini müteakip Kardak Kayalıkları ve Ege'de egemenliği uluslararası antlaşmalarla Yunanistan'a devredilmemiş bazı ada, adacık ve kayalıkları siyasi saiklerle AB Natura 2000 çevre programına dâhil ettirmiş, Türkiye bu konuda AB Komisyonu nezdinde yazılı ve sözlü girişimlerde bulunarak Yunanistan'ın statüsü tartışmalı coğrafi formasyonlar üzerinde yaratması muhtemel fiili durumları kabul etmediğini belirtmiştir⁶³. Türkiye'nin önerisi üzerine, iki ülke arasında 2000 yılı sonlarında bir dizi GAÖ (Güven Arttırıcı Önlem) üzerinde görüşmelere başlanarak Ege'de çatışma riskinin azaltılması ve karşılıklı güvenin artırılması hedeflenmiş ve bugüne kadar toplam 29 GAÖ üzerinde mutabık kalınmıştır⁶⁴.

SONUÇ

Bir gemi kazası ile başlayan ve uluslararası boyuta taşınan Kardak Krizi, Türkiye ve Yunanistan arasındaki bir ihtilafı su yüzüne çıkarmış ve “gri alanlar” olarak tanımlanan egemenliği belirsiz coğrafi oluşumları gündeme getirmiştir. Kazadan sonra bir ay boyunca Türkiye ve Yunanistan arasında konu ile ilgili diplomatik görüşmeler yapılmasına rağmen kamuoyu bundan haberdar olmamış, ancak kaza her iki tarafın basın organlarında yer aldıktan sonra, yerel bazı müdahaleler ile krize dönüşmüştür. Medyanın krize dahil olması, hatta yönlendirmesi de krizin büyümesinde dikkati çeken unsurlardan biridir. Her iki tarafın o dönemde iç siyasetlerinde yaşadıkları sorunların da etkisi ile kriz tırmanarak savaşın eşiğine gelinmiş ve barışı sağlamak için ABD'nin arabuluculuk yapması gerekmiştir. Kardak Krizi, Ege'de sınırlı ya da topyekûn potansiyel bir askeri çatışma riskinin var olduğunu göstermiştir. Genel olarak Yunanistan tarafında Türkiye; güç kullanma arzusu, bölgesel düzeni bozması, uluslararası yasaları zorlaması konularında eleştirilmiştir. Ayrıca hükümet yoğun eleştiriler almış, bazı

⁶² Hristos Kellas, “Ímia Ke Tourkia, Politiki Tis Íshios Enantion Tou Dietnous Dikeiou” <http://www.eleftheria.gr/m/απόψεις/item/191339-μία-και-τουρκία-πολιτική-της-ισχύος-εναντίον-του-διεθνούς-δικαίου.html> (23.02.2018)

⁶³ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı SC-28, 31 Mart 2018 tarihli açıklama.

⁶⁴ <http://www.mfa.gov.tr/ege-sorunu-ile-ilgili-son-gelismeler.tr.mfa> (13.06.2020)

sorumlular istifa etmiştir. Yunanistan'da başbakan Andreas Papandreu'nun istifası sonrası dış politika yönünden AB ile daha yakın çalışmayı hedefleyen Kostas Simitis'in başbakan seçilmesi, krizi hızla ikili ilişkilerden AB meselesi noktasına taşımıştır. Bu yönden Yunanistan'ın başarılı olduğunu ifade etmek mümkündür. Türkiye tarafında ise; iç siyasette 1995 seçimlerinde hiçbir partinin tek başına iktidar için gereken çoğunluğu sağlayamaması yüzünden kısa süreliğine azınlık hükümeti başbakanı olan Tansu Çiller'in krize yaklaşımının gerginliği arttırdığı, bu konuda eleştirildiği görülmektedir. Ancak uzun vadede Türkiye'yi etkileyen daha önemli bir konu, Türkiye'nin AB geçiş sürecinde alması planlanan mali yardımları Yunanistan'ın etkisi ile alamamasıdır, üstelik AB'nin ve ABD'nin de tepkilerine maruz kalmıştır. AB ve Türkiye İlişkileri bağlamında Kardak Krizi bir dönüm noktası olarak görülmektedir. Kriz arabulucusu ABD ise iki NATO müttefikinin savaşına engel olmuş ancak krize yoğunlaştığı için o sırada sürmekte olan Bosna ve Doğu Akdeniz sorunları ile yeterince ilgilenememiştir.

Günümüzde Yunanistan uluslararası antlaşmalardan doğan egemenlik hakları olduğu konusunda ısrarını sürdürerek uyuşmazlığı AB gündeminde tutma çabalarına devam etmekte (Natura 2000 çevre programı gibi çeşitli fırsatları kullanarak), Türkiye ise soruna ikili görüşmelerle çözüm bulunması gerektiğini savunmaktadır. Bu konuda Türkiye'nin önerisi ile iki ülke arasında bir dizi görüşme başlatılmış olmasına rağmen Kardak Kayalıkları ve benzer coğrafi oluşumların ihtilafı henüz çözülememiştir. Bunun en önemli sebebi tarafların konu ile ilgili antlaşmaları farklı şekilde yorumlamasıdır. Kriz sırasında Türk Dışişleri arşivlerinde bir düzenleme yapılması gerekliliği de fark edilmiş ve çalışmalara başlanması kararı alınmıştır, bunu krizin sebep olduğu olumlu bir sonuç olarak yorumlamak mümkündür.

KAYNAKÇA

- Armaoğlu, F. (1997). 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914), Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Çakmak, H. (2007). Uluslararası İlişkiler: “Giriş, Kavram ve Teoriler”, (Ed. H. Çakmak), Barış Kitapevi, Ankara.
- Demirözü, D. (2007). Savaştan Barışa Giden Yol, Atatürk-Venizelos Dönemi Türkiye-Yunanistan İlişkileri, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Denk, E. (1999). Egemenliği Tartışmalı Adalar: Karşılaştırmalı Bir Çalışma Kardak Kayalıkları ve Spratly ve Senkaku/Diaouyu Adaları Örnekleri, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara.
- Erdem, N. (2017). Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekâtı 1919-1923, Derlem Yayınları, İstanbul.
- Erdoğan, M. M.ve Bağcı, H. ve Kundakçı, F. S. (2008). TBMM Tutanaklarında Türk-Yunan İlişkileri ve Avrupalılaşıma: 1994-2006, TBMM Kültür ve Sanat Kurulu Yayınları, Ankara.
- Kurumahmut, A. (1998). Ege’de Temel Sorun-Egemenliği Tartışmalı Adalar, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Meray, S. L. (2001). Lozan Barış Konferansı-Tutanaklar Belgeler, Takım II, Cilt 2, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Milas, H. (2014). Geçmişten Bugüne Yunanlılar-Dil, Din ve Kimlikleri, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Oran, B. (Ed.) (2001). Türk Dış Politikası- Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt II: 1980-2001, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Özman, A. (1984). Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, İstanbul Deniz Ticaret Odası Yayınları, İstanbul.
- Toluner, S. (2004). Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye’nin Bazı Dış politika Sorunları, Beta Yayınları, İstanbul.
- Toluner, S. (2017). Geçmiş Anımsayıp Geleceği Yönlendirme, Beta Yayınları, İstanbul.
- Turan, Ş. (1991). Türk Devrim Tarihi I, İmparatorluğun Çöküşünden Ulusal Direnişe, Bilgi Yayınları, Ankara.
- Ayman, S. G. (1998). “Kardak Krizinin Türk-Yunan İlişkilerine Etkisi”, Foreign Policy, Ankara, Cilt 1, Sayı 2, 112.
- İnce, F. (2013). “Lozan Barış Antlaşması ve Ege Adaları”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi S 53, (Lozan Antlaşması Özel Sayısı), 101-128.

Keser, U. ; Ak, G. (2013-2, Temmuz- Aralık, Kıbrıs Özel Sayısı-II). “Ege’de Yunanistan’ın Türk Adaları: Unutulmayanlar”, Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi, 146-166.

Özey, R. (2001). “Adalar Denizi ve Batı Anadolu Bölgesi Hakkında”, Marmara Coğrafya Dergisi, İstanbul, Cilt:1, Sayı:3, 27-36.

Sunar, B. (2009). “Türk Dış Politikasında Bir Karar Alma Organı Olarak Medyanın Rolü: Kardak Krizi Örneği”, SOBİAD II. Ulusal Yönetim ve Ekonomi Bilimleri Konferansı, İzmir, 241-242.

Şihmantepe, A. (2013). “Kardak Krizi Sürecinin Kriz Yönetim Prensipleri Açısından İncelenmesi”, Güvenlik Stratejileri, Yıl 9, Sayı 17, 128-155.

Mumcu, C. (1999). Askeri-Güvenlik Krizlerinin Analizi ve Kardak Krizi. (Yayımlanmamış Doktora Tezi).T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı.

Meydan Larousse, Büyük Lügat ve Ansiklopedi (1969 ve 1971). Cilt I ve Cilt IV. Meydan Yayınevi, İstanbul.

Resmi Yayınlar

TBMM Tutanak Dergisi, Cilt 1, 30.01.1996, 6. birleşim, 1.oturum.

T.C. Dz.K.K. Seyir, Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı Seyir Haritaları ve Notik Yayınlar Kataloğu, İstanbul, 2020.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı SC-28, 31 Mart 2018 tarihli açıklama

Sürelî Yayınlar

Cumhuriyet

Hürriyet

İnternet Kaynakları

<http://www.costassimitis.gr/2002/10/16/ομιλία-στην-εκδήλωση-που-πραγματοποι/08.04.2018>

<http://www.denizhaber.com/dogu-akdenizde-enerji-savaslari-makale,100905.html> (02.04.2018)

<http://www.eleftheria.gr/m/απόψεις/item/191339-ιμια-και-τουρκια-πολιτικη-της-ισχυος-εναντιον-του-διεθνους-δικαιου.html> (23.02.2018)

<http://www.efsyn.gr/arthro/i-krisi-ton-imion> (23.02.2018)

<http://www.iefimerida.gr/news/393006/imia-22-hronia-meta-tin-krisi-oi-toyrkikes-prokliseis-poy-akoloythisan-lista> (28.02.2018)

<http://www.mfa.gov.tr/baslica-ege-denizi-sorunlari.tr.mfa> (14.03.2018)

http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa (02.04.2018)

<http://www.mfa.gov.tr/ege-sorunu-ile-ilgili-son-gelismeler.tr.mfa> (13.06.2020)

<http://pangalos.gr/portal/2018/03/27/τα-ίμια-και-η-αλήθεια/>(08.04.2018)

<https://www.rizospastis.gr/> (03.03.2018)

<http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=99051> (23.02.2018)

<https://tdpkrizleri.org/index.php/1987-aegean-continental-shelf-crisis> (27.12.2020)

EKLER

EK 1: Hürriyet, 28 Ocak 1996.

EL FENERİ
günde elinizde, 2 günde cebinizde...
İLK KUPON YARIN...

PORSELEN YEMEK TAKIMI
SADECE 189 KUPONA
İLK 2 KUPON BUGÜN

Hürriyet
28 Ocak 1996 Pazartesi
Fiyatı 2000 TL

Bayrak savaşı

Yunanlılar, Bodrum'daki Kardak kayalıklarına dün kendi bayraklarını dikme düretini gösterdi. Hürriyet ekibi hemen kayalığa çıkıp Yunan bayrağını indirdi ve yerine Türk bayrağını koydu.

Kayısı 400 incelelere 100 TL ile...
Yunanlılar, Bodrum'daki Kardak kayalıklarına dün kendi bayraklarını dikme düretini gösterdi. Hürriyet ekibi hemen kayalığa çıkıp Yunan bayrağını indirdi ve yerine Türk bayrağını koydu.

Sakallı Lalalar...
Ankara'da...

ABD'li kimya devi güreşçiyi öldürdü
ABD'li kimya devi güreşçiyi öldürdü.

Görevi iade edin
Görevi iade edin.

Çiller de kuramadı
Çiller de kuramadı.

GÜNÜN YAZISI
GÜNÜN YAZISI.

ÖZEL YAKIN AKABETÇİLER
ÖZEL YAKIN AKABETÇİLER.

